

บทที่ ๑

บทนำ

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนากับชนชาติไทยมีความสัมพันธ์กันมาอย่างยาวนาน ชนชาติไทยนับถือพระพุทธศาสนาตลอดมา พระพุทธศาสนามีความสำคัญกับสังคมไทยในฐานะที่เป็นระบบจริยธรรมสำหรับประชาชนส่วนใหญ่หรือเป็นแหล่งคำสอนของประชากรแทบทั้งหมดของประเทศทั้งในด้านวัตถุธรรม และด้านนามธรรม ซึ่งมีอิทธิพลครอบคลุมมากที่สุดอย่างหนึ่งในวิถีชีวิตของสังคม เป็นมาตรฐานการดำเนินชีวิต สำหรับผู้ที่นับถือและเป็นสภาพแวดล้อมอันกว้างใหญ่ทางสังคมสำหรับผู้ที่ไม่นับถือ

การเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาโดยจัดให้มีการเรียนการสอนในโรงเรียนและสถาบันการศึกษามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อนำมาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต การอยู่ร่วมกันและร่วมพัฒนาสังคมไทย เพื่อเป็นการหล่อหลอมคุณลักษณะที่พึงประสงค์โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เพื่อให้เป็นสมาชิกที่ดีมีคุณภาพ เพื่อออกไปพัฒนาสังคมในอนาคต^๑

การที่จะปลูกฝังจริยธรรมให้กับเด็กนักเรียนเพื่อให้มีศีลธรรมอันดีงาม เป็นกระบวนการทางการศึกษา ซึ่งในแต่ละสถาบันที่ทำหน้าที่ช่วยปลูกฝังเด็ก ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว โรงเรียน หรือสังคมโดยทั่วไป ล้วนแต่มีลักษณะและวิธีการปลูกฝังจริยธรรมที่แตกต่างกันออกไป เช่นโรงเรียน ซึ่งทำหน้าที่ปลูกฝังจริยธรรมให้แก่เด็กต่อจากครอบครัว จะมีวิธีการแตกต่างไปจากครอบครัวคือโรงเรียนปลูกฝังจริยธรรม โดยมีหลักสูตร บทเรียน ที่แน่นอน วิธีการปลูกฝัง ถ่ายทอด และการประเมินผลเป็นระบบในขณะที่ครอบครัวปลูกฝังและถ่ายทอด จริยธรรมโดยการให้การเลี้ยงดูอย่างใกล้ชิด ให้ความรัก ความอบอุ่น รวมทั้งการลงโทษให้รางวัลแก่เด็ก แต่ในปัจจุบันก็ยังพบว่าเกิดปัญหาต่างๆ ที่เกิดจากเด็กนักเรียน เช่น การทะเลาะวิวาท การลักขโมย การเสพยาเสพติด เป็นต้นอันแสดงให้เห็นว่าเด็กนักเรียนยังคงขาดศีลธรรมและจริยธรรม ในการดำเนินชีวิตอยู่มาก ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพัฒนาวิธีการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

จากสภาพวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมไทยที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสสังคม เศรษฐกิจการเมืองและวัฒนธรรม ทำให้เกิดภาวะสับสนในวิถีชีวิต ค่านิยมและภูมิคุ้มกันทางสังคมลดลง จนก่อให้เกิดการเบี่ยงเบนทางพฤติกรรม คือ ละเลยในเรื่องคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม ปัญหาเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อเด็กเยาวชน นักเรียน นักศึกษา ให้หลงผิดและมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไป

^๑ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาพื้นฐาน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมภา, ๒๕๔๔), หน้า ๑.

ในทางไม่พึงประสงค์เช่น ขาดระเบียบวินัย เกี่ยวข้องยาเสพติด ทะเลาะวิวาท มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร และขาดวินัยในการดำเนินชีวิต ดังนั้นจึงจำเป็นต้องอย่างเร่งด่วนในการปลูกฝังกล่อมเกลียดด้วยหลักธรรมทางศาสนาเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันชีวิต ให้มีสำนึกผิดชอบชั่วดีมีสติพิจารณาไตร่ตรอง เพื่อให้ นักเรียนในระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอาชีวศึกษา และระดับอุดมศึกษา มีจิตใจ ใฝ่ดีมีพลังใจที่เข้มแข็งในเรื่องของมีคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม

โดยนัยนี้โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จึงถือกำเนิดขึ้น แล้วเริ่มดำเนินการตั้งแต่ ปีงบประมาณ ๒๕๔๖ ในระหว่าง กระทรวงวัฒนธรรมกับกระทรวงศึกษาธิการจึงมีการส่งเสริมให้ พระภิกษุสงฆ์เข้าไปสอนในโรงเรียน และในสถานศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอาชีวศึกษา และระดับอุดมศึกษา ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้คือ

- ๑) เพื่อจัดให้พระสงฆ์ที่มีการความรู้ความสามารถ ทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ให้นักเรียนในระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา
- ๒) เพื่อให้นักเรียน นักศึกษา มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา
- ๓) เพื่อปลูกฝังให้นักเรียน นักศึกษา มีความรู้คุณธรรม สามารถนำความรู้และคุณธรรม ไปบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข อย่างไรก็ตาม จึงมีความต้องการ พระสงฆ์ไปให้ความรู้แก่นักเรียน^๒

ซึ่งการสอนบุคคลแล้วจะมีผลเกิดขึ้นนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างเช่น สติปัญญา และความเอาใจใส่ของนักเรียน ความรู้ความสามารถและความเอาใจใส่ของครูและวิธีการสอนที่ดี พระพุทธเจ้า ทรงเป็นครูชั้นยอดพระองค์หนึ่ง ในบรรดาคุณสมบัติของพระองค์นั้นมีอยู่ ๒ ประการที่ บอกถึงความเป็นครูโดยตรง คือ อนุตตรโร ปุริสทมมสารถิสตถา เทวมนุสสานิ ทรงเป็นสารถิผู้ฝึกคนที่ไม่มีความรู้เทียมเท่า เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พระพุทธเจ้าสามารถสอนให้คนเกิดความรู้ถึงขั้น วิชชญาณและสัมโพธิญาณได้ด้วยการพูดธรรมคำสอนและสามารถให้ผู้ฟัง รู้ถึงขั้นอริยสัจจะและเกิดการเปลี่ยนแปลงถึงขั้นจากปุถุชน เป็นอริยบุคคลได้ซึ่งในสมัยปัจจุบันนี้หาไม่ได้เสียแล้ว ด้วยเหตุผลที่ พระองค์ทรงเป็นครูชั้นยอดนี้เองจึงทรงทำงานประกาศคำสอนใหม่อย่างได้ผล ในชั่วระยะเวลาเพียง ๘ เดือน ที่พระองค์ใช้ในการเผยแผ่พระศาสนาสามารถทำให้คนเกิดความรู้ถึงขั้น โพธิญาณ กลายเป็น พระอริยบุคคลถึง ๑,๒๕๐ องค์และในชั่วพระชนม์ชีพของพระองค์นั่นเอง พระพุทธศาสนาก็ตั้งเป็น หลักแหล่งลงอย่างมั่นคงในดินแดนแถบกลุ่มแม่น้ำคงคาและต่อมากลายเป็นศาสนาของโลกไปเมื่อ เทียบเคียงกันอย่างนี้แล้ว เราอาจกล่าวได้ว่าการจัดการเรียนการสอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ที่จะให้ได้มาตรฐานทั้งสามข้อต้องเป็นการจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา การเรียนการสอน พระพุทธศาสนาที่ดีต้องสอนตามหลักไตรสิกขาด้วยวิธีการสอน เทศนาวิธี คือมี ๔ ประการ ดังนี้

^๒ โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, รายงานสัมมนาพระสอนศีลธรรม พระนักเทศน์และ พระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั่วประเทศ ประจำปี๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนสามตา ,๒๕๕๒), หน้า คำปรารภ.

- (๑) สันทิสสนา ชี้แจงให้เห็นชัด
- (๒) สมาทปนา ชวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ
- (๓) สมุตเตสนา เร้าใจให้อาจหาญแกล้าวกล้า
- (๔) สัมปหังสนา ปลอบขโลมใจ ให้สดชื่นร่าเริง

สรุปได้ว่า ใน ๔ ข้อนี้จำสั้นๆ ว่าชี้ให้ชัด ชวนให้ปฏิบัติเร้าให้กล้า ปลุกให้ร่าเริง หรือแจ่มแจ้ง จูงใจ แกล้าวกล้า ร่าเริง ก็ได้^๓

โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจึงถูกจัดตั้งขึ้น เพื่อจุดประสงค์ในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมแก่เยาวชน โดยการอาศัยพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นแบบอย่างประยุกต์ใช้ ในการปลูกฝังคุณธรรมและขัดเกลาจิตใจของเยาวชน เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ของโครงการ ด้วยการนำหลักธรรมวิธีการสอน(เทศนา) ๔ ประการมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการสอน

ผู้วิจัย ในฐานะเป็นผู้หนึ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนา และเป็นการสนองงานของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ในฐานะที่เป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ในเขตจังหวัดพิจิตร ผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นของปัญหาการรู้จักประยุกต์ใช้พุทธวิธีทางการสอนของพระพุทธเจ้ามาใช้ในการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเพราะพระภิกษุที่ทำหน้าที่สอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนนั้นมีอายุ ประสบการณ์ วุฒิทางการศึกษาต่างกัน เช่นถึง บางรูปสอบไล่ได้นักธรรมชั้นเอก บางรูปเพิ่งสอบไล่ได้นักธรรมชั้นตรีหรือบางรูปสอบไล่ได้เปรียญธรรม บางรูปไม่มีวุฒิเปรียญธรรม และบางรูปสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีแต่บางรูปก็ยังไม่สำเร็จการศึกษา ซึ่งอาจส่งผลให้การสอนไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์การเรียนการสอน

จังหวัดพิจิตรมีโรงเรียนในระดับประถม มัธยม และอาชีวศึกษา ทั้งหมด ๓๒๘ โรงเรียน แต่มีพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเพียง ๒๑๐ รูป ซึ่งพระสอนศีลธรรมนี้แต่ละรูปมีอายุ พรรษา ประสบการณ์ วุฒิทางการศึกษาไม่เหมือนกัน ด้วยเหตุดังกล่าว จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาการประยุกต์ใช้พุทธวิธีการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดพิจิตรว่า พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดพิจิตรมีการประยุกต์ใช้พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าหรือไม่ อย่างไร และมีปัญหาอุปสรรคในการสอน ตลอดจนแนวทางการพัฒนาการประยุกต์ใช้พุทธวิธีทางการสอน ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดพิจิตร อย่างไร

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *โรงเรียนวิถีพุทธ*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๘๒.

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับพุทธวิธีทางการสอนและการสอนทั่วไป
- ๒.๒ เพื่อศึกษาการใช้พุทธวิธีทางการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดพิจิตร
- ๒.๓ เพื่อศึกษาผลการประยุกต์ใช้พุทธวิธีทางการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดพิจิตร

๓. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้พุทธวิธีทางการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดพิจิตร” ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตไว้ดังนี้

๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้พุทธวิธีทางการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดพิจิตร โดยผู้วิจัยมุ่งศึกษารูปแบบ กระบวนการ และพุทธวิธีการสอนที่ปรากฏในพระไตรปิฎก โดยเริ่มศึกษาพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าและแนวคิดทฤษฎีการสอนของสังคมทั่วไป เพื่อเป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์การนำหลักการสอนของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน ในด้านการสอน และด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาในเชิงปฏิบัติอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เพื่อศึกษาข้อมูลเชิงลึกเพื่อนำมาใช้ในการวิจัยเพิ่มเติมจาก พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดพิจิตร ๑๕ รูป ผู้บริหารสถานศึกษา ในจังหวัดพิจิตร ๑๐ คน เด็กนักเรียนที่เรียนกับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ๑๐ คน

๓.๒ ขอบเขตด้านสถานที่

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาในเขตจังหวัดพิจิตร

๓.๓ ขอบเขตด้านระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษา

ดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ ถึงเดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ รวมเป็นระยะเวลา ๖ เดือน

๔. ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๔.๑. แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพุทธวิธีทางการสอนและการสอนทั่วไป เป็นอย่างไร
- ๔.๒. การใช้พุทธวิธีทางการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดพิจิตร พระพุทธเจ้า เป็นอย่างไร
- ๔.๓. ผลการประยุกต์ใช้พุทธวิธีการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดพิจิตร มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไร และมีแนวทางในการแก้ไขอย่างไร

๕. นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๕.๑ การประยุกต์ หมายถึง การนำเอาพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าไปใช้ให้เกิดประโยชน์

๕.๒ พุทธวิธีการสอน หมายถึง รูปแบบวิธีการ ยุทธวิธี กลวิธีและกุสโลบาย ในการสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อให้ผู้รับฟังเข้าใจตรงตามพุทธประสงค์แล้วเจริญรอยตามอย่างถูกต้อง พุทธวิธีการสอนมี ๔ อย่างได้แก่

๕.๒.๑ สันทติสนา หมายถึง การสอนโดยการชี้แจง อธิบายให้ฟังจนเข้าใจชัดเจน

๕.๒.๒ สมาทปนา หมายถึง สิ่งใดควรปฏิบัติหรือหัดทำ ก็แนะนำหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญ จนใจยอมรับ อยากลงมือทำ หรือนำไปปฏิบัติ

๕.๒.๓ สมุตเตสนา หมายถึง ปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้น เกิดความอุตสาหะ มีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้อำนาจสำเร็จ

๕.๒.๔ สัมปหังสนา หมายถึง ชโลมใจให้เข้มแข็ง ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ และเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่ตนจะพึงได้รับจากกาปฏิบัติ

๕.๓ พระสอนศีลธรรม หมายถึง พระภิกษุที่ได้รับหน้าที่ให้เข้าไปเผยแผ่ธรรมะ อบรมเยาวชน ในโรงเรียน หรือสถาบันศึกษาต่างๆ

๖. ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย

๖.๑ ได้ทราบถึงแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพุทธวิธีทางการสอนและการสอนทั่วไป เป็นอย่างไร

๖.๒ ได้ทราบถึงการใช้พุทธวิธีทางการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดพิจิตรพระพุทธเจ้า เป็นอย่างไร

๖.๓ ได้ทราบถึงผลการประยุกต์ใช้พุทธวิธีทางการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดพิจิตร